

РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ КАДРІВ ФІНАНСОВО-БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УСРР В УМОВАХ ПЕРШИХ П'ЯТИРІЧОК

Дослідження присвячене аналізу розв'язання кадрової проблеми в УСРР в умовах перших п'ятирічок.

Ключові слова: *кадри, фінансово-банківська система, п'ятирічки.*

Друга половина 1920-их — 1930-і роки стали періодом докорінних змін у радянському суспільстві. Разом із проголошеною політикою індустріалізації відбулася рішуча й радикальна відмова від нової економічної політики, яка нібито “вичерпала” себе. Незважаючи на те, що неп певною мірою був скоріше імітацією ринкової моделі, разом із тим, він допускав певний плюралізм як у думках, так і у фінансовій галузі. В нових умовах відбулося тоталітарне переродження фінансово-банківських інституцій. Побудована командно-адміністративна модель управління державою “по-сталінськи” призвела до встановлення абсолютного контролю за фінансово-банківською сферою країни; перетворення її лише на слухняний інструмент у руках правлячої верхівки, цілком залежний від суто політичних вказівок і рішень. Відповідно процес адаптації до нових методів роботи, беззаперечної відмови від ринкових методів роботи, фактично спотворення самої суті й основоположних принципів роботи фінансово-банківської системи в умовах перших п'ятирічок найгострішим чином поставив питання кадрового забезпечення.

Період 1920-1930-их років має багато знаних дослідників. Ю.Волосник, С.Кульчицький, В.Литвин, В.Марочко, А.Морозов, О.Піріг, О.Рєєнт, І.Коляда, О.Сушко й інші [2] приділили увагу як непівській проблематиці, так і загалом міжвоєнному періоду. В науковий обіг був уведений значний масив невідомих раніше архівних документів, що дозволило висвітлити багато суперечливих та малодосліджених питань, детально проаналізувати як формування, так і поступове відмирання, ліквідацію ринкових механізмів та регуляторів в радянському суспільстві. Втім, питання тоталітарної трансформації фінансово-банківської системи республіки, проблематика кадрового забезпечення “радянських” банків як “установ особливого типу” в нових умовах не були розглянуті з достатньою повнотою, що й зумовило необхідність більш детального та всебічного вивчення.

Метою статті є дослідження розв'язання кадрової проблеми фінансово-банківської системи республіки в умовах перших п'ятирічок.

Завданням є аналіз характерних особливостей та визначальних принципів регулювання кадрової політики, з урахуванням усіх політично-економічних аспектів боротьби за “чистоту” і “якість” кадрів фінансово-банківської системи вказаного періоду.

Джерельну базу становить комплекс архівних матеріалів і документів; праці теоретиків партії; матеріали з'їздів, конференцій і пленумів Комуністичної партії; документи виконавчих органів влади, а також періодичні видання міжвоєнної доби.

Відмова від непу, проголошення політики індустріалізації й докорінна трансформація банківської системи країни, повне підпорядкування її загальному плануванню та перетворення лише на слухняний гвинтик тоталітарної системи спричинили докорінні зміни у її структурі. Проведена банківська реформа (1930-1931 роки) мала на меті максимальне посилення ролі Державного банку в економіці країни і відповідно ліквідацію будь-якого комерційного кредиту (фінансової бази для певної як економічної, так, у тому числі й політичної самостійності), ліквідацію багатокладності у банківській сфері. Окрім того, з метою спрощення завдання проведення масштабного соціального експерименту — колективізації (фактично нового закріпачення села) кредитові сільськогосподарські товариства були перетворені у звичайні відділення Держбанку. Держбанк в УСРР в результаті реорганізації нараховував понад 500 філій, які, безумовно, вимагали повного забезпечення кваліфікованими кадрами. Некомплект тільки рахівників й інспекторів становив до 1 тисячі людей [4, с.2].

З урахуванням важливості банківської системи в житті країни питання забезпечення її відповідними кадрами привертало увагу на найвищому державному рівні. На XIII з'їзді РКП(б) (1924 рік) Й.Сталін наголосив: “Не краще стоїть справа в такій кредитній установі, як Держбанк. Це — найважливіша кредитна установа, яка має серйозне значення в усьому нашому господарському житті... І ось цей Держбанк в усьому апараті має всього 7% комуністів, в керівному складі тільки 12%, а тим часом Держбанк вирішує долю цілого ряду підприємств і дуже багатьох господарських установ” [22, с.198]. Отже, Держбанк був визнаний найважливішою кредитною установою, втім, у питаннях кадрового забезпечення акцент був зроблений не на кваліфікацію, досвід роботи або відповідність посаді працівників, Й.Сталіна хвилював виключно політичний аспект — наповнення кредитних установ членами правлячої партії. Безумовно, в умовах перших п'ятирічок, значення банків ще більше посилилося, адже розвиток державної індустрії за відсутності зовнішнього фінансування вимагав скоординованої й безперебійної роботи всієї фінансово-банківської системи країни.

Проте й надалі у кадровому питанні беззаперечно домінувала політично-класова складова. Як підкреслив Й.Сталін у своїй промові “Про індустріалізацію і хлібну проблему” на пленумі ЦК ВКП(б) у липні 1928 року: “В міру нашого просування вперед, опір капіталістичних елементів буде зростати, класова боротьба буде загострюватися” [23, с.169]. Отже, в умовах загострення класової боротьби кадри, дійсно “вирішували все”, але мова йшла виключно про політично благонадійні кадри.

Боротьба за “чистоту” і “якість” кадрів фінансової системи (звісно, у специфічному її розумінні з точки зору правлячої Комуністичної партії) визнавалася одним із найгостріших завдань. Так, постанова ЦК ВКП(б) “Щодо укріплення кадрів системи Наркомфіну” (початок 1931 року) підкреслювала: “Має місце засміченість центральних та місцевих апаратів стороннім елементом, продовжує залишатися надзвичайно слабким партійний прошарок і надзвичайно повільно йде вирощування на роботі молодих фахівців і висуванців із робітників і бідняцьких верств села” [24]. Відповідно наголошувалося на необхідності “зміцнити кадри”. З метою здійснення нагляду і контролю за цим процесом в УСРР терміново був скерований член колегії Наркомфіну СРСР — Левін.

Проведена перевірка керівного складу фінансово-банківської системи в УСРР улітку 1931 року показала, що не відповідали своїй посаді і підлягали негайному звільненню 89 працівників райфінвідділів, 104 керівники ощадних кас та 36 керівників відділень Державного банку. Мотиви зняття не мали нічого спільного із виконанням зазначеними кадрами своїх посадових обов'язків: “опортунізм у роботі, незабезпечення переведення (так у тексті. — К.Н.) лінії партії в роботі” [26].

Досить показовим є і той факт, що за результатами перевірки найбільше задоволення викликав стан справ саме серед керівників банківських відділень. Першочергово наголошувалося, що серед них “значна кількість старих партійців, зустрічаються із підпільним стажем” [7]. Безумовно, досвід підпільної роботи, на нашу думку, абсолютно не поліпшує професійних якостей фінансиста, більше того, він не має жодного стосунку до рівня професійної придатності банківського працівника, втім, перевірка відзначила даний факт, як найбільш заспокійливий. Притому, що серед керівників банківських філій в УСРР мали вищу освіту всього 13 осіб, або 3,3%, середню — 58 осіб (13,3%), а беззаперечна більшість обмежилася лиш початковою — 328 осіб (83,2%), причому серед них мали спеціальну банківську освіту всього 6 осіб (це становило 1,5%), головним позитивом була проголошена наявність у складі всіх керівників 391 члена КП(б)У та одного кандидата [27].

“Старі” кадри, досвідчені працівники, які мали досвід роботи у дореволюційних “царських” банках, довіри не викликали із суто політичних причин і були нещадно викинуті з радянських фінансових установ. Характерним прикладом може слугувати боротьба з “антирадянщиною”, яка розгорнулася у Ново-Бузькому відділенні Державного банку. “Політичні настрої апарату, зокрема бухгалтерії, у своїй абсолютній більшості зовсім антирадянські”, — із великим занепокоєнням повідомляв у своїх таємних зведеннях відповідні інстанції керівник цього відділення (сам він мав практично бездоганну з точки зору радянської влади біографію: жодної спеціальної освіти, проте “правильний світогляд” і партквиток члена Комуністичної партії в кишені). “Є і немала кількість осіб із протилежною ідеологією пролетаріату, вихідців з куркульського середовища. Даценко — син розкуркуленого куркуля, Дмитрієнко — походить із заможного середовища... Дружина Столяра виключена з членів профспілки, звільнена з посади педагога, як донька крупного купця. Литун — старший інспектор, колишній офіцер старої армії” тощо [12].

Та найбільше знущань довелося пережити головному бухгалтерові цього відділення Креймеру. Новий керівник повідомляв у головне відділення про страшні “злочини” бухгалтера у минулому: працював у Варшаві, у приватному банку, звик добре харчуватися й одягатися, і навіть “власники його дуже любили” (що, на наш погляд, характеризує службовця якнайкращим чином: значить, він був гарним фахівцем і сумлінно виконував свої обов'язки. — К.Н.). Керівник відділення не міг стримати свого мстивого задоволення, підкреслюючи, що “зараз час не його: сім'я в Одесі отримує по 1,5 фунта хліба на двох утриманців на два дні”, як наслідок, щоб прогледувати родину Креймер був змушений здати у ломбард свій годинник. Привертає увагу, що визнавалося, що вказаний службовець таки добре виконує свої службові обов'язки, втім весь позитив у нових радянських умовах легко переважував категоричний висновок “не наша

людина”, до якого керівником відділення ще була додана хамська й бездоказова характеристика-звинувачення “садист і дегенерат” [13].

Відповідно, як свідчать архівні документи, секретне листування тих років містить абсолютно взаємовиключаючі характеристики на банківських працівників. Приміром, касир Миколаївського відділення Держбанку Г.Гожан був схарактеризований таким чином: “антирадянський елемент, робітник гарний, у суспільному житті участі не бере, працює у вечірній касі, політично не благонадійний” [6]. Так твердження “гарний робітник” знаходилося у принциповому конфлікті зі звинуваченням у “антирадянщині”.

Також типовим прикладом можуть стати й характеристики банківських працівників з Одещини. Наприклад, О.Інкер — контролер каси Одеського Промбанку: “людина чесна і працездатна, може охопити роботу і планувати її у процесі виконання, може визнавати свої помилки і робити з них відповідні висновки” і як висновок: “відповідає посаді, яку займає”, але все переважив вирок “політичний розвиток слабкий, вміння орієнтуватися у політичній ситуації — слабе” [10]. Інший працівник того ж відділення Промбанку З.Дорф — старший бухгалтер, “знає свою справу, виключно чесний, відповідальний, працюючий робітник”, утім “політично безграмотний”, “зовсім не вміє орієнтуватися у політичній обстановці” [10]. Зрозуміло, що, незважаючи на весь всій професіоналізм, подібні “політично безграмотні” елементи нещадно вичищалися зі складу фінансових установ, що робило кадрову проблему некомплекту фахівців ще гострішою.

Отже, у боротьбі за “радянське обличчя” фінансово-банківської системи республіки ЦК КП(б)У в квітні 1931 року віддав наказ Держбанку до 1 вересня 1931 року організувати короткотермінові курси інспекторів фондової роботи у кількості 240 осіб (вони повинні були піти працювати інспекторами-фондовиками у районних фінансових відділах). Наголошувалося, що відповідно до вказівок Й.Сталіна, які, без сумніву, знайшли палку підтримку в республіці, комплектуватися ці кадри повинні були виключно з членів КП(б)У [25]. Також була відкрита мережа короткострокових курсів у Києві, Одесі, Вінниці, Чернігові, Миколаєві та Тирасполі. Головною метою цих курсів було проголошено “задоволення потреб райфілій Державного банку”. Втім, і тут домінувала політична складова, про що переконує аналіз вимог до слухачів, серед яких: “партійний стаж не менше від двох років”, а ось освіти було достатньо лише в межах чотирирічки. До того ж можна з упевненістю стверджувати, що самі курси стали лиш видимістю, імітацією навчання — адже тривали вони всього місяць. Першочерговим завданням указаних курсів було підсилення банківської системи партійними кадрами [25].

Відповідно за 1931 рік кількість партійних кадрів у фінансово-банківській системі УСРР значно збільшилася. Тільки у філії Держбанку були скеровані 600 працівників, першочергово партійних. За підсумками проведеної роботи членів і кандидатів у члени КП(б)У стало 36,3% серед працівників банківської системи. Відсоток висуванців із робітників становив 21%, селян 44%. Утім, незважаючи на досягнення політичної мети, економічна складова значно погіршилася. З усіх банківських працівників усього 5% мали вищу освіту, середню всього 30%, домінуюча більшість — 65% — мали лише початкову. До того ж різко зросла кількість абсолютно не готових до фінансової роботи службовців. 54% мали стаж

фінансової роботи менше від року (наприкінці 1930 року таких було значно менше — 32,2%), а 66,1% новопризначених бухгалтерів узагалі зовсім ніколи не працювали по бухгалтерській лінії до скерування їх на роботу в фінансову систему [27].

На початку 1930-их років по всій республіці відкрилася мережа курсів підготовки фінансово-банківських працівників. Так короткотермінові курси (3-6 місяців) були організовані у 51 місті УСРР. Окрім того, було проголошено пільговий набір на заочне навчання в Харківському заочному бухгалтерському інституті.

Утім, на банківську роботу висувалися “перевірені”, першочергово партійні кадри. При підборі кадрів домінував принцип “трьох П”: походження, переконання, партійність. Інше “П” — професіоналізм — було визнане не настільки суттєвим, а іноді й навіть шкідливим (коли це стосувалося дореволюційного досвіду роботи). Так, до Одеського відділення Зовнішторгбанку із блискучими характеристиками “для підсилення” був скерований Л.Докторович — член КП(б)У з 1919 року, який брав участь у Першій світовій війні у складі “гарматної 14 бригади” з 1914 року по 1917 рік, у роки Громадянської війни служив комісаром “у загоні вершників”. У подальшому був скерований на роботу спочатку в Українбанк, пізніше у Зовнішторгбанк. Незважаючи на те, що вказаний працівник не те що не мав жодної банківської освіти або практичного досвіду, навіть в анкеті у графі “професія” чесно зізнався “не маю”, його призначення з політичної точки зору було схвалено як цілком позитивне і потрібне у рамках боротьби із “засміченістю” кадрів [9].

Слід наголосити, що укріплення подібними партійними кадрами за умов дотримання політичної доцільності, разом із тим несло в собі максимально негативний економічний ефект, що наносило шкоду всьому народному господарству. Приміром, у 1931 році в Миколаївську облконтору Державного банку були скеровані “для виправлення партійної лінії” 9 висуванців з робітників. Проте в умовах індустріалізації, нарощування промислового потенціалу, будівництва нових заводів та фабрик країна, навпаки, відчувала гостру потребу в кваліфікованих робочих кадрах. В цей же час фахівці, яких на виконання партійних директив відривали від верстатів, відчайдушно намагалися опанувати зовсім незнайому для себе банківську справу. Іноді цей процес навчання розтягувався на роки й замість кваліфікованого робітника народне господарство отримувало досить посереднього економіста. Так, економічна доцільність ставала жертвою класово-політичних міркувань. Утім, іноді здоровий глузд все ж таки перемагав. Наприклад, після того, як пролетарські висуванці у Миколаївському Держбанку, незважаючи на все, так і не змогли навчитися банківської справи, деякого з них повернули на рідні заводи. Так, після майже півтора року марних спроб опанувати професію інструктора фондових операцій висуванець, відряджений заводом “Плуг і молот”, за наполегливим проханням заводу (який втратив кваліфікованого і досвідченого працівника) знов повернувся до рідного цеху [5].

Як наслідок рівень випускників-економістів був надзвичайно низьким. Більшою мірою це стосувалося осіб, які закінчували короткотермінові прискорені курси. Дійсно, за один місяць реально неможливо підготувати фахівця для народного господарства. Однак серйозні проблеми мала й вища освіта, що у

принципі й не дивно. У навчальних закладах катастрофічно не вистачало викладачів й відповідно фахових підручників. Відбувався складний процес адаптації, трансформації, докорінного перелому фінансово-банківської системи країни, її різкої відмови від будь-яких ринкових методів і зміна самих основ її функціонування, ключових понять. У таких умовах об'єктивне, наукове, викладання предметів було вже не тільки не потрібним, більше того — шкідливим.

Приміром, у 1933 році Полтавська поліграфічна фабрика на замовлення Всеукраїнської контори Держбанку надрукувала й розіслала по регіонах книжку Щербініна “Що треба знати співробітникам Держбанку і його приписних кас із валютних операцій”. Одеське відділення Держбанку отримало 20 примірників указаної книги, а одразу слідом за ними й циркулярний лист: “негайно вилучити їх усі у робітників, у яких вони знаходяться, і відразу ж повернути” [11]. Указані підручники “застаріли” всього за декілька тижнів, з політичної точки зору вони вже не відповідали моменту. Пильні цензори досить стандартно звинуватили автора у недостатній увазі працям Й.Сталіна, недостатньому висвітленні ролі Комуністичної партії тощо.

Ситуація досить типова для 1930-их років. Так, у 1937 році в атмосфері постійних арештів, звільнень з посад і репресій із запланованих 19 підручників у Держфінвидаві не пройшов цензуру жоден. Видані раніше посібники в екстреному порядку вилучалися з навчального процесу. Шкідливими, такими, які містили “найгрубіші політичні збочення і помилки”, були визнані праці І.Ципкіна “Радянський кредит”, В.Дяченка “Теорія грошей і кредиту в СРСР” та десятки інших [1, с.4].

У процесі навчання матеріал міг декілька разів змінюватися. Базові підручники вилучалися і заборонялися. На 1937 рік на периферії був некомплект майже 2 тис. кредитних інспекторів, 1200 головних бухгалтерів, сотні керівників банківськими філіями, не кажучи вже про гостру потребу в рядових співробітниках. У цей же час у системі Держбанку було відкрито всього два кредитно-економічних інститути: в Одесі та в Москві. Втім, і цим навчальним закладам не вдалося запрацювати на повну силу. За висновком партійних перевірок “склад викладачів сильно засмічений”. Приміром, завідувач кафедри “Гроші та кредит” Іконников склав програму “Грошова і кредитна система СРСР” (підручник був базовим для вивчення дисципліни по всьому Союзу), при цьому автор припустився грубих порушень. На думку “експертів”, проблеми були принципові: “ви там не знайдете праць Леніна, дуже мало використовуються праці Сталіна. Проте Іконников не забув включити до списку рекомендованої літератури “праці” ворога народу Мар'ясіна” [19, с.2].

Зрозуміло, що така “шкідлива” праця, в якій автор наважився послатися на “ворога народу”, була негайно виключена із навчального процесу. Наприкінці 1930-их років по економічній науці в СРСР було завдано страшного, непоправного удару. Були репресовані тисячі фахівців, ліквідовані цілі наукові школи. Відрежисовані судові процеси не пощадили нікого: ні дореволюційної “царської” професури, ні “червоних” фінансистів. Відповідно категорично заперечувалася і заборонялася вся наукова спадщина вчених. Тож зовсім не викликає здивування той факт, що із 19 запланованих підручників у 1937 році не був надрукований жоден. Уцілілі автори спішно вилучали з текстів посилання і

цитати “ворогів народу”. Оскільки кожен день приносив все нові й нові гучні політичні процеси та арешти, написання підручників перетворилося практично на безперервне їх редагування і переписування. Для того, щоб порушувати питання якості (а не просто кількості) підготовки кадрів фахівців-фінансистів у таких умовах, треба було мати неабияку сміливість. Так, голова екзаменаційної комісії при Харківському фінансово-економічному інституті професор Н.Ровінський бив на сполох: “з усіх предметів відсутні підручники і навчальні посібники”. Підкреслимо: з усіх предметів. Зрозуміло, що як наслідок важко було вимагати від студентів глибоких знань фінансових дисциплін. З 47 людей, які склали іспити у 1937 році отримали дипломи 1-ого ступеня всього 9 студентів, ще 34 — дипломи 2-ого ступеня, а 4 особи не змогли скласти іспити взагалі. Висновок був невтішним: “значне падіння успішності” [20, с.2].

Слід окремо наголосити, що навчання і робота банківських працівників у радянському суспільстві мала свою принципову специфіку. Процес навчання і професійного зростання мав на меті формування “радянського” фінансиста (з акцентом на слові “радянський”). Тож навіть місячні курси містили обов'язкові політінформації, лекції щодо міжнародної ситуації та регулярний аналіз боротьби із “ворогами” всередині країни. Мілітаризація банківської системи в умовах підвищеної уваги до обороноздатності країни мала наслідком те, що радянські економісти були змушені займатися справами та вивчати дисципліни, які не мали жодного стосунку до банківської справи. Приміром, весь колектив Харківської контори Держбанку на початку 1930-их років був змушений слухати настільки “потрібні” їм для підвищення фінансової кваліфікації лекції на теми хімічної оборони [21, с.3].

У 1933 році штаб УВО повідомив спецсектор Всеукраїнської контори Держбанку щодо випуску нового журналу “Оборона и мобилизация”. На що спецсектор терміново відреагував циркуляром, який надійшов у всі відділення банку: “провести передплату на цей журнал”. Підкреслимо, передплата банками видань, розрахованих на виховання командирів Червоної армії, відбувалася в умовах гострого браку спеціальної економічної літератури [14].

Активне виконання партійних наказів — більше висуванців “з села, з наймитів і бідняцького середовища” — з економічної точки зору наносило банківській системі більше шкоди ніж користі, проте несло в собі потрібний політичний та пропагандистський ефект. Так, у Київську контору Держбанку наприкінці 1930-их років для підсилення була скерована й прийнята на посаду бухгалтера-контролера комсомолка, колгоспниця-трактористка М.Бойко. Втім, коло інтересів цієї дівчини було дуже далеким від банківської справи. Весь свій час вона присвячувала суспільно-комсомольським навантаженням. Була учасницею походу в протигазах Київ-Москва, навчалася у школі льотчиків, а також склала іспити на кулеметницю. Важко сказати, як впливали всі перераховані дії комсомолки на її професійний рівень і кваліфікацію як бухгалтера, але Осоавіахім нагородив дівчину почесною грамотою та іменною зброєю. Колега Бойко — О.Васюкова — в тому ж Київському відділенні, прийнята на аналогічну посаду бухгалтера-контролера, також склала екзамен на кулеметницю, закінчила курси планеризму та організувала в банку групу стрибків із парашутом [3, с.4].

Таким чином, подібна громадська активність проголошувалася взірцево-показовою, центральна преса із захопленням описувала подвиги бухгалтерів-кулеметників і парашутистів. В умовах проведення постійної нескінченної перевірки-чистки кадрів подібний демонстративно високий рівень політичної свідомості фактично слугував запорукою не тільки збереження посади, а й життя. Так, спеціальна постанова Комісії Радконтролю при Раднаркомі СРСР від 13 березня 1937 року вимагала організувати ревізію всіх обласних контор Держбанку в УРСР, що було пов'язане із кампанією активного пошуку і винищення “ворогів народу”, яка охопила країну [28].

На початку квітня 1937 року відбулося зібрання активу Наркомфіну з активом банків фінансування капітального будівництва, управління ощадних кас, Держстраху, а також представників фінансових органів областей та крупних районів. На цій нараді нарком фінансів УРСР О.Рекіс відвітував щодо вдало проведеної репресивної роботи. Так, серед керівних працівників Наркомфіну республіки були викриті й надзвичайно швидко покарані “вороги”: Блейхман, Володимиров, Курфірст; у складі керівництва Державного банку був виявлений “ворог народу” Азолін. В Українському управлінні ощадними касами були ліквідовані “петлюрівці, троцькісти” Рогов, Горшведов, Дук та інші. Донецький облфінвідділ очолював “троцькіст” Блейман, а разом із ним була репресована і його “підпільна група”: Троцк, Вак, Міллер, Меламедовський. Донецьке управління ощадних кас теж очолював розкритий “троцькіст-дворушник” Булатов, а разом із ним був репресований фактично і весь керівний склад управління: Троянський, Кочетков, Роговський та інші. О.Рекіс підкреслив, що розкриті “вороги” займали керівні посади у радянських фінансових установах і закликав не дати прихованим “ворогам” “приспати пильність” і ще раз дуже уважно перевірити “всіх людей, яких вони (репресовані “вороги”. — К.Н.) насадили у нашому апараті” [16, с.3].

Утім, навряд чи нарком міг уявити, чим конкретно для нього закінчиться пошук “ворогів”, за який він так переймався. Вже за декілька місяців він сам був призначений на роль одного з лідерів “підпілля”, “активного учасника троцькістсько-шпигунської зграї”. Разом із О.Рекісом був репресований практично весь керівний склад Наркомфіну УРСР. Так, серед інших “ворогами народу” були визнані заступники наркома Кочаргін і Косило. Причому “провина” останнього за офіційним звинуваченням була виключно у тому, що він мав зв'язок із дружиною “розстріляного диверсанта П'ятакова” Дятятевою, яку теж було визнано “ворогом народу”. Разом із ними була “викрита” і працівниця цього ж управління — Лондон, яка знала про цей “злочинний” зв'язок і нічого не повідомила у відповідні органи. Також був репресований керівник управління державних доходів Авдєєв та багато інших. Потім репресії перекинулися в регіони. Сотні “прихованих ворогів” несли своє покарання. Серед них колишній завідувач Дніпропетровського облфінвідділу — Курфірст, керівник ощадної каси у Києві — Цвей та інші [17, с.2].

XIII з'їзд КП(б)У (травень-червень 1937 року) підкреслив: “Більшовики України, нещадно борючись проти троцькістсько-правих дворушників, проти українських націоналістів, ще вище піднесуть боєздатність своїх рядів, ще тісніше згуртуються навколо ЦК ВКП(б) і перетворять Радянську Україну в кращу складову частину великого Радянського Союзу” [15, с.880]. Отже, навіть

незважаючи на масштабні репресії, які регулярно майже повністю змінювали склад радянських фінансових установ, “нешадна боротьба” тривала. Таємні або й відкрито надруковані у газетах доноси вказували-вимагали принесення наступних жертв. Пильні банківські керівники теж продовжували свою “роботу”. Так, керівник Велико-Лепатиського відділення Держбанку сигналізував в обласну контору, що в його відділенні досі працює помічник головного бухгалтера М.Мар’єнко, в якого дід і дядько були розкуркулені і вислані ще у 1933 році, а батько був засуджений за укривання куркульського майна. Втім указаний працівник не тільки не зрікся своєї репресованої родини, а й підтримував із нею “тісний зв’язок” і навіть узяв до себе племінника розкуркуленого дядька. Окрім того, інспектор Пінчер підтримував зв’язок із дружиною, котра ще у 1934 році була викрита як контрреволюціонерка, а операціоніст Клиба жив із батьком, що притягувався до відповідальності у 1934 році тощо [7]. Кількість репресованих усе збільшувалася.

За влучним висловом М.Хрущова, в результаті “чисток” “по Україні немов Мамай пройшов” [18, с.47]. Повною мірою це стосувалося і банківської системи республіки. Деякі першочергово невеликі провінційні відділення втратили практично весь свій штат. Характерним прикладом може стати ситуація у Кіровській філії Держбанку. На початок 1938 року в ній були репресовані старший бухгалтер Г.Ходолевич (один із найбільш досвідчених і кваліфікованих працівників, який працював у банківській системі фактично із часів її радянської відбудови, мав величезний досвід та стаж понад 13 років), старший бухгалтер П.Армаш, касир Є.Вергелес. Окрім того, майже всі ще не заарештовані працівники були занесені керівником цього відділення у групу “політично неблагонадійних”, адже мали велику кількість репресованих родичів. Так, у новопризначеного старшого бухгалтера І.Нагірного була заарештована вся сім'я дружини: теща, сестра і два брати; кредитний інспектор С.Кривая вже втратила братів батька, брата матері й племінника; у друкарки Т.Ковальової був заарештований брат, у бухгалтера М.Абрамової — батько; у рахівниці О.Воробйової — батько [8].

Таким чином, вирішенню кадрового питання фінансово-банківської системи приділялася увага на найвищому державному рівні. Втім, так само як і “радянський” банк мав певні принципи відмінності від справжньої банківської установи (мається на увазі або дореволюційна модель, або інституції розвинутих країн, що працювали з урахуванням ринкових законів), так і у вихованні нових “радянських” фінансових кадрів в республіці була своя специфіка. Висуванці робітничого класу, колишні наймити й партійні кадри з точки зору економічної доцільності наносили народному господарству більше шкоди, ніж користі. Водночас разом із вилученням із фінансово-банківської системи старих кадрів, звинувачених у “політичній безграмотності” або й у відвертій “антирадянщині” й заміною їх політично свідомими і відданими кадрами, слухняними й бездумними виконавцями суто кон’юктурних партійних рішень, тоталітарна сталінська система значно зміцнила свої позиції. В подальших дослідженнях доцільно було б проаналізувати кадрову політику в умовах післявоєнного періоду.

Список використаної літератури

1. Арсеньев К. Госфиниздат или... Бланкиздат? / К.Арсеньев // Экономическая жизнь. — 1937. — 5 травня. — С.4.
2. Волосник Ю.П. Нова буржуазія України та розвиток приватнопідприємницької діяльності на фінансовому ринку в роки НЕПу / Ю.П.Волосник. — Харків: НМЦ „СД”, 2002. — 383 с.; Кульчицький С.В. УСРР в добу нової економічної політики (1921-1928 рр.): Спроба побудови концептуальних засад реальної історії / С.В.Кульчицький. — К.: Вид-во НАН України, 1995. — 203 с.; Його ж. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928 рр.) / С.В.Кульчицький. — К.: Основи, 1996. — 396 с.; Його ж. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.) / С.В.Кульчицький. — К.: Альтернативи, 1999. — 336 с.; Литвин В.М. Україна: міжвоєнна доба (1921-1938 рр.) / В.М.Литвин. — К.: Альтернативи, 2003. — 512 с.; Марочко В.І. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861-1928 рр.) / В.І.Марочко. — К.: М.Р. Kots Publishing, 1995. — 216 с.; Морозов А.Г. Кредитна сільськогосподарська кооперація УСРР в роки непу: Автореф. дис... докт. іст. наук. — К., 1994. — 35 с.; Пиріг О.А. Неп: більшовицька політика імпровізації / О.А.Пиріг. — К.: Київський нац. торг.-економ. ун-т, 2001. — 274 с.; Сушко О.О. Непмани: соціально-історичний тип приватних підприємців в УССР (1921-1929) / О.О.Сушко. — К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2003. — 96 с. та ін.
3. Г.Л. Нам есть что защищать / Л.Г. // Экономическая жизнь. — 1937. — 8 березня. — С.4.
4. Гольдін М.Л. Про реорганізацію кредитової мережі на Україні / М.Л.Гольдін // Банковець. — 1930. — 20 грудня. — С.2.
5. Державний архів Миколаївської області (далі ДАМО). — Ф. Р-980. — Оп. 1. — Спр. 264. — Арк. 908, 913.
6. ДАМО. — Оп. 5. — Спр. 13. — Арк. 32.
7. Там само. — Оп. 7. — Арк. 42.
8. Там само. — Арк. 45.
9. Державний архів Одеської області (далі ДАОО). — Ф. Р-718. — Оп. 1. — Спр. 51. — Арк. 11-12.
10. ДАОО. — Ф. Р-730. — Оп. 3. — Спр. 15. — Арк. 32.
11. Там само. — Ф. Р-1985. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 132.
12. Там само. — Спр. 3. — Арк. 135-137.
13. Там само.
14. Там само. — Арк. 137.
15. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК: Т. 1. (1918–1941 рр.) — К.: Політвидав України, 1976. — 1007 с.
16. Логвинский Г. Зазнайство и самоуспокоенность усыпляли бдительность. Собрание актива Наркомфина УССР / Г.Логвинский, И.Маркус // Экономическая жизнь. — 1937. — 18 квітня. — С. 3.
17. Логвинский Г. Что творилось в Наркомфине Украины. От нашего Киевского корреспондента / Г.Логвинский // Экономическая жизнь. — 1937. — 22 липня. — С. 2.
18. Мемуары Никиты Сергеевича Хрущева // Вопросы истории. — 1990. — №5. — С. 46-64.
19. Осипович М., Ушеренко Н. Как в системе Госбанка готовят кадры / М.Осипович, Н.Ушеренко // Экономическая жизнь. — 1937. — 14 травня. — С.2.
20. Ровинский Н. О качестве подготовки финансовых кадров / Н.Ровинский // Экономическая жизнь. — 1937. — 8 квітня. — С.2.
21. Сором // Банковець. — 1930. — 22 грудня. — С.3.
22. Сталін Й.В. XIII з'їзд РКП(б) // Твори. — Т. 5. — К.: Держполітвидав, 1952. — С.187-231.

23. Сталін Й.В. Про індустріалізацію і хлібну проблему: Промова 9 липня 1928 р. // Твори. — Т. 11. — К.: Політвидав України, 1949. — С.168-170.
24. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 4581. — Арк. 1.
25. ЦДАГО України. — Арк. 20.
26. Там само. — Арк. 22.
27. Там само. — Арк. 70.
28. Там само. — Спр. 7162. — Арк. 6.

К.В. Никитенко

**РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ КАДРОВ ДЛЯ ФИНАНСОВО-БАНКОВСКОЙ
СИСТЕМЫ УССР В УСЛОВИЯХ ПЕРВЫХ ПЯТИЛЕТОК**

Исследование посвящено анализу проблемы кадров в УССР в условиях первых пятилеток.

Ключевые слова: кадры, финансово-банковская система, пятилетки.

K. V. Nikitenko

**SOLUTION TO THE PROBLEM OF PERSONNEL FOR THE UKRAINIAN SSR
FINANCIAL AND BANKING SYSTEM IN THE PERIOD
OF THE FIRST FIVE-YEAR PLANS**

The study is focused on the analysis of solutions to the problems of personnel in the Ukrainian SSR in the period of the first five-year plans.

Keywords: personnel, financial and banking system, five-year plans.

Надійшла до редакції 29 вересня 2011 року